

Innspill til forskningsrådets rolle

Forskning spiller en viktig rolle i dagens samfunn gjennom å skape ny kunnskap til omgivelsene. En forutsetning for dette er at det eksisterer en grunnleggende tillit til at offentlige investeringer i forskning brukes på en god måte. Vi mener det er viktig med tillit, åpenhet og legitimitet rundt forskningsbevilgningene som ivaretar et helhetlig forskningssystem.

NORIN, er en forskningsallianse som består av de tre uavhengige forskningsinstituttene Norsk institutt for vannforskning (NIVA), Klima- og miljøinstituttet NILU og Institutt for energiteknikk (IFE). Til sammen har vi 1350 ansatte fra over 40 ulike land, med omfattende nasjonale og internasjonale nettverk. Vi ønsker å takke for muligheten for å komme med innspill omkring Forskningsrådets rolle. Siden denne innspillsrunden er en enkelt del av hele systemgjennomgangen, så ønsker vi å få komme tilbake med flere innspill ved en senere anledning.

NORIN alliansen sitt formål er å drive forskning og utvikling innen energi, miljø, klima, samfunnssikkerhet og digitalisering som kommer næringslivet og offentlig sektor til gode.

Et forskningssystem for samfunnets beste

Det har vært endringer i det norske forsyningssystemet flere ganger, og den vi kanskje husker best kom på tidlig 1990-tallet. Fem ulike forskningsråd ble til ett. I Stortingsmeldingen «om forskning» fra 1989 ble forskning for første gang behandlet mer enhetlig også budsjettmessig. Denne meldingen varslet også behovet for en større reorganisering av norsk forskning. Endringen fra 1990-tallet med å samle de ulike forskningsrådene skulle gjøre forskningssystemet mer helhetlig og koordinert. Det har siden den gang vært ansett som en styrke ved det norske forskningssystemet at Forskningsrådet har ivaretatt grunnleggende forskning, anvendt forskning og forskningsbasert innovasjon samlet. Tretti år med koordinert stemme for de forskningsutførende sektorene. Det norske forskningssystemet er kjent for åpne utlysninger med forskningsprosjekter for å løse samfunnets og næringslivets behov. Norske midler til EUs rammeprogram for forskning og innovasjon utgjør 25 prosent av det norske forskningssystemet.

Vi har hatt en særnorsk modell som har vært drevet av samarbeid og tillit. Denne modellen har gitt både næringslivet og forskningsmiljøene gode drivere for forskningssamarbeid og økt konkurransekraft. Mange norske bedrifter er små og har ikke muligheten til å ha egne forskningsavdelinger. Og intensjonene om godt samspill og rollene i forskningssystemet er i endring, som også Langtidsplanen for forskning- og høyere utdanning påpeker i kapittel 5. Hvilket igjen ligger til grunn for denne systemgjennomgangen.

Selv med en kraftig økning i offentlig bruk av midler til FoU de siste 10 årene har økningen vært ulik for de forskningsutøvende sektorene. Forskningsinstituttene andel av offentlig FoU har gått fra ca 25 prosent til 19 prosent i 2022 og henter derfor mindre av de offentlig tilgjengelige midlene. Dette sett i sammenheng med trenden av at næringslivet kjøper mindre FoU fra etablerte forskningsmiljøer som instituttene. Økningen av Næringslivets FoU ligger stort sett i en økning av utviklingsaktiviteter og produktinnovasjon. Det er derfor fint at Langtidsplanen for Forskning og høyere utdanning gjennom kapittel 5 problematiserer utviklingen og ønsker å se på en politikkutvikling som ivaretar alle forskningsutøvende sektorer. Skal dagens politikk videreføres vil det føre til en ytterligere nedskalering av instituttene rolle. Og instituttene har i dag en viktig rolle i samarbeid med næringslivet og offentlig sektor.

Hva er Forskningsrådets viktigste merverdi i det norske forskningssystemet?

Forskningsrådets strategiske rolle vil gi merverdi hvis Forskningsrådet er sammensatt på en måte som bidrar til det beste for samfunnet, og ikke bare enkeltutøvere generelt. Forskningsrådets merverdi må ses i en sammenheng med hva regjeringens ønskede mål for et helhetlig forskningssystem er, og som er med på å frembringe merverdi for de forskningsutøvende sektorene og samfunnet ellers. Rent instrumentelt gir Forskningsrådet merverdi fordi de har en egen rolle på det strategiske nivået som en aktør som skal ha en viss distanse mellom politiske myndigheter og de forskningsutøvende institusjonene. De har særegen muligheten for å se ulike interesser og behov i en større sammenheng og opp mot nasjonal politikk.

Forskningsrådet skal sørge for god kvalitet og relevans i prosjektene som bevilges gjennom konkurranseutsatte midler og et profesjonelt søknadsbehandlingsapparat. Og det at vi har *ett* forskningsråd i Norge gir en unik mulighet for å se ulike behov for kunnskap, forskning og innovasjon i sammenheng.

Dette vil ikke kunne fungere alene. Det er noen andre parameter som også må være til stede for å frembringe opplevd merverdi av Forskningsrådet:

- At Forskningsrådet har en tydelig rolle som pådriver for forskning. Samfunnsoppdraget til Forskningsrådet skal sikre at forskning, uavhengig om vi snakker om grunnforskning- eller anvendt forskning drives av høy kvalitet og relevans. Forskningen må være driver i hele modenhetsskalaen, også for å få til

mer forskning for og med næringslivet. De skal ha et tydelig ansvar for å styrke F i FoU.

- Gjennom sin plassering på et særegent strategisk nivå, må de besitte kompetanse på både fag- og systemnivå i hele organisasjonen. Forskningsrådet må ha god kunnskap og kompetanse om relevansen for norske behov. Bruken av eksterne evaluatorene sikrer forskningshøyde. Det er bra, men de må også ha tilstrekkelig kompetanse om særnorske behov.
- Forskningsrådet må ha god kompetanse om forskningssystemet i hele organisasjonen for å unngå vridning i tildelinger av midler slik vi ser i dag til ulempe for noen aktører. De må ha nok kompetanse til å forstå og utrede konsekvenser for endringer i bruken av virkemidler for brukerne av Forskningsrådets virkemidler.
- Forskningsrådet må ha nok autonomi, tillit og ressurser for å gi dem mulighet til å gi gode, uavhengige råd uansett politisk ledelse. Uten dette vil ikke Forskningsrådet kunne ivareta sin særegne strategiske rolle som forskningspolitisk rådgiver, eller besitte med strategisk ansvar for forskningsinstituttene som de pr i dag forvalter grunnfinansieringen og utviklingen til på vegne av departementene.

Hvilke funksjoner er det viktig at Forskningsrådet ivaretar i norsk forskning og innovasjon framover?

Bevaringspunkter

- 1) Forskningsrådet har over mange år bygget en solid infrastruktur for å støtte alle aktører som skal søke støtte gjennom EUs rammeprogram for forskning- og innovasjon. Dette har vært et godt lagarbeid mellom departementene, Forskningsrådet og de utøvende partene. Denne rollen sammen med sentrale ordninger som Retur-EU, støtteapparat og POS/PES må fortsatt ligge i Forskningsrådet. Det er også svært viktig at Forskningsrådet har kandidater/NCP'er som sitter i EU kommisjonens sine programkomiteer og ekspertgrupper for å opprettholde dialogen og nærheten til miljøene som søker. Det er essensielt at det er tilstrekkelig finansielle ressurser nasjonalt for å sikre RETUR-EU og PES/POS i årene fremover.
- 2) For at Forskningsrådet skal gi en merverdi er det sentralt at de opprettholder sin politisk rådgivende funksjon/rolle. Uten denne funksjonen vil det være sentrale oppgaver Forskningsrådet ikke kan ivareta, og det vil igjen svekke Forskningsrådets rolle omkring forståelsen for forskningssystemet og dets utvikling.
- 3) Siden 1993 har Norge hatt ett Forskningsrådet som har koordinert arbeidet med utlysninger for et helhetlig forskningssystem. Det er etter vår mening ingen grunn til å se på en annen løsning, hvis det ikke blir fundamentale endringer i forskningsrådets rolle og ansvar.

Forbedringspunkter

- 1) Forskningsrådet har endret seg med svingningene i politikken, og gråsonene mot andre i virkemiddelapparatet oppleves som økende for brukerne. Vi mener derfor det er viktig at man gjennom denne systemgjennomgangen tydeliggjør samfunnsoppdraget for å sikre forskning i hele modenhetsskalaen. Dette for å sikre høy kvalitet og relevans i hele verdikjeden for forskning, inklusive den som er for og med næringslivet. Dette krever også at Forskningsrådet har nok og riktig kompetanse i hele organisasjonen.
- 2) Forskningsrådet er et transparent organ, men andelen muligheter for medvirkning på forskningsporteføljen er synkende. Færre porteføljestyre og en reduisering av antallet medlemmer vil kreve at Forskningsrådet har et svært bevisst forhold til sammensetning og dialog med aktørene. De nye porteføljestyrene må settes sammen på en måte slik at de er representative for forskningssystemet, og det må være en balanse som gjør dem representative for mer enn en aktør. Flere av dagens porteføljestyre er for homogene, og en helhetlig bruk av virkemidlene blir ikke benyttet i den grad det kunne ha vært. Spisskompetanse er en forutsetning, men også større forståelse av Forskningsrådets virkemidler er en forutsetning. Hvis porteføljestyrene skal ha investeringsansvar må medlemmene forstå hva konsekvenser for endringsprosesser betyr og bidra til forutsigbarhet og unngå skjevfordeling.
- 3) Historien om sektorprinsippet som et forskningsorganisatorisk prinsipp kom i 1972. Etter dette har sektorprinsippet stått sterkt i Norge. Noen departementer er mer forskningstunge enn andre av naturlige årsaker. Forskningsrådet må ha den nødvendige innsikt i både samfunnets- og sektordepartementene behov for fortsatt kunne ivareta forskningsmidler i stor bredde av departementer. Med økende kutt i forskning i sektordepartementene vil det være helt essensielt å ivareta sektordepartementene bedre og ha nok ressurser også til de litt mindre utlysningene.

Aktuelle problemstillinger det er viktig at regjeringen komme inn på.

Det er i invitasjonsbrevet ramset opp en del sentrale problemstillinger det er relevant for regjeringen å komme inn på:

- Hvordan kan Forskningsrådet best bidra til et forskningssystem som gir grunnlag for økt fart i omstillingsarbeidet i Norge, både i næringslivet og i samfunnet for øvrig?
- Hvordan kan Forskningsrådet best påvirke samvirket mellom aktørene i forskningssystemet og resten av samfunnet slik at forskningen bidrar til å møte tverrsektorielle utfordringer? Er det behov for å styrke samspillet?
- Hvordan kan Forskningsrådet mest effektivt bidra til å løfte forskningsområder hvor Norge har særlige fortrinn?

- På hvilke områder bør vi ha nasjonale satsninger og når kan vi lene oss mer på EU? Hvordan bør konkurranseutsatt nasjonal og internasjonal finansiering utfylle hverandre? RES-EU?
- Hvordan bør Forskningsrådet ivareta vilkår og muligheter for forskerinitiert forskning og mer politisk initiert forskning?

Vi i forskningsalliansen NORIN støtter regjeringen i at flere av disse problemstillingen er sentrale områder som bør diskuteres og settes i lys av en helhetlig gjennomgang av forskningssystemet. Vi kommer veldig gjerne med tilbakemeldinger og innspill på hver og en av disse ved en senere anledning.

Det er en av problemstillingene vi ønsker å sette søkelys på allerede nå og det er:

- *Hvordan virker forskningsrådsfinansiering inn på de forskningsutførende sektorenes ledelse og styring av forskningsvirksomhet (som f.eks. karriereveier, forskerutdanning, egne strategiske forskningssatsinger og infrastruktur)? Er det behov for endringer?*

I Langtidsplanen kapittel 5 er det vist til mange endringer i forskningssystemet siden 1993 som ligger til grunn for at regjeringen ønsker en systemgjennomgang. Samtidig som endringer i samfunnet naturlig nok påvirker både universitet- og høyskolesektoren, næringslivet og instituttsektoren er det sentralt at denne gjennomgangen ser på konsekvenser av utviklingstrekkene som er skissert opp.

Effekten av politikken som er ført har hatt en stor påvirkning på utviklingen i instituttsektoren. De uavhengige forskningsinstituttene med lav grunnbevilgning og er ledelsesstyr med faste forskerstillinger, er derfor helt avhengig av midler som lyses ut i åpen konkurranse. Andelen grunnfinansiering var historiske sett mye høyere, men ble omdisponert til åpen konkurranse i Forskningsrådet mellom instituttene. Fortsatt er grunnfinansieringen lav, men midlene er ikke lenger bare i konkurranse for instituttene. De er nå satt ut i åpen konkurranse i sin helhet i Forskningsrådet.

Med en lav grunnfinansiering og usikkerhet på langsiktige investeringer i forskning er instituttsektoren spesielt sårbar for endringer i Forskningsrådets bevilgninger. Vi ser som eksempel at utsettelsen på en utlysning innen muliggjørende teknologier i 2023 gjør at det er svært krevende å beholde IKT kompetanse i organisasjonene fordi reduksjon i tildelinger slår direkte ut på organisasjonens bunnlinje. Faste stillinger er grunnleggende hos instituttene og rammevilkårene må være stabile over tid.

Instituttenes finansieringsmodell som er valgt for Norge med lav andel grunnfinansiering, faste ansatte og høy grad av behov for forskningsmidler i åpen konkurranse gjør det krevende å opprettholde forskningsgrupper over tid.

LTP i kapittel 5. sier at instituttene har en viktig rolle som FoU-partner til næringslivet og samfunnet for øvrig, men trendene med at instituttene sin synkende andel av nasjonale FoU-midler vil sette denne sektoren ytterligere under press, hvilket ikke er bærekraftig for fremtiden.